

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-СТАТИСТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті проаналізовано результати експерименту з впровадження методики формування музично-творчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів.

Гуманізація сучасної освіти орієнтується на творчий розвиток особистості майбутнього вчителя. Одна з провідних технологій цього процесу – це технологія особистісно-зорієнтованого навчання. Вона дозволяє вивчати і розвивати не лише яскраво виражені здібності суб'єктів, а й їхні потенційні можливості. Актуалізація потенційних сил особистості забезпечує розкриття її внутрішньої сутності і визначає шлях самореалізації та життєздійснення. Зважаючи на це, актуальною проблемою підготовки вчителя початкових класів і музики виступає проблема формування і подальшого розвитку музично-творчого потенціалу майбутніх фахівців. Сформованість означеної якості визначає ступінь готовності студентів педагогічних факультетів до музично-творчої роботи в школі. Враховуючи думку О. Савченко про те, що особистісно-орієнтована освіта передбачає проектування індивідуальної траєкторії професійного становлення кожного студента протягом усіх років його навчання, вважаємо одним із шляхів формування музично-творчого потенціалу майбутнього вчителя творчу спрямованість вивчення музично-теоретичних дисциплін під час навчання у ВНЗ [2 : 4].

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що музично-творчі форми роботи, як вид самостійної діяльності студентів, мають місце у дослідженнях таких сучасних учених як: М. Антків, Л. Баренбойм, Л.Бочкарьов, Е. Гуцало, Л. Коваль, О. Ковальов, І. Одинокова, О. Олексюк, Г. Падалка, Т. Родіна, Г.Шевченко та інші. Разом з тим, їхня увага зосереджується на окремих видах музично-творчої діяльності і не охоплює в усій цілісності процес оволодіння системою музично-творчих знань, умінь, навичок. Метою нашої праці є висвітлення результатів впровадження методики формування музично-творчого потенціалу майбутнього вчителя у процесі вивчення музично-теоретичних дисциплін протягом навчання у ВНЗ. Музична творчість як один із видів проблемного навчання склала основу організаційно-методичної системи завдань, вправ, форм і видів роботи на заняттях з "Теорії музики і сольфеджіо", "Аналізу музичних творів", а також спецкурсу "Теоретично-практичні основи музичної творчості" для студентів п'ятого курсу. Проведена дослідницько-експериментальна робота довела, що формування музично-творчого потенціалу майбутнього вчителя є складноорганізованим процесом, спрямованим на взаємодію всіх його складових компонентів: інтелектуально-пізнавального, емоційно-спрямованого та інтенційного. Розвиток останніх свідчить про нарощування і збагачення музично-творчого потенціалу в цілому.

Процес формування означеної якості у проведеній дослідно-експериментальній роботі характеризували: поетапність, спрямованість висунутих педагогічно-методичних завдань на теоретичне й практичне оволодіння студентами процесом музичного творення, комплексно-системний та індивідуально-творчий підходи до їх особистісного і професійного розвитку, відповідність експериментальної методики завданням професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів і музики. Основою впровадження у навчально-виховний процес поетапності формування музично-творчого потенціалу майбутнього вчителя стала періодизація вивчення музично-теоретичних дисциплін протягом усього періоду навчання. Це такі етапи: перший – початковий, другий – усвідомлено-дієвий і третій – творчий. Мета і завдання кожного етапу були спрямовані на формування системи знань-умінь, яка дозволяла б застосовувати їх у творчому режимі. У ході експериментального дослідження було доведено, що перспективним шляхом підготовки студентів до музично-творчої діяльності є використання у навчально-виховному процесі методів імпровізації та індивідуального творення на практичних і лабораторних заняттях із вище зазначених дисциплін.

Експериментальна апробація ефективності запропонованої методики проводилася на базі Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова і Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дослідження результатів впровадження у навчально-виховний процес розробленої нами методики здійснювалося методом констатуючих зрізів відповідно до етапів формування музично-творчого потенціалу. Усього у формуючому експерименті брали участь 120 студентів. З них 60 студентів утворили контрольну групу і 60 студентів – експериментальну.

Були визначені такі завдання експериментальної роботи: довести важливість функціонування музично-творчого потенціалу у професійній підготовці майбутнього вчителя музики; визначити засоби формування музично-творчого потенціалу студентів; здійснити процес активного залучення суб'єктів навчання до музично-творчої роботи; на основі теоретичного опрацювання проблеми та констатуючого експерименту забезпечити вплив музично-творчої діяльності на процес формування музично-творчого потенціалу майбутніх фахівців.

Відповідно до цих завдань були визначені шляхи їх вирішення: комплексна організація діяльності студентів; побудова навчально-виховного процесу на основі системного та індивідуально-творчого підходів; виявлення потенційної спроможності майбутніх фахівців до музично-творчої роботи; застосування творчих завдань згідно з індивідуальними можливостями кожного реципієнта.

Досліджуючи інтенсивність вияву показників музично-творчого потенціалу майбутнього вчителя музики, ми використовували різні методи: від спостереження за навчальною діяльністю студентів до оцінювання їх на заліках та іспитах з музично-теоретичних дисциплін. З'ясування рівнів готовності студентів до музично-творчої діяльності спиралося на врахування індивідуальних можливостей останніх та міри їх індивідуального зростання.

Перший констатуючий зріз у контрольній та експериментальній групах був зроблений на початку формуючого експерименту. Його метою було виявлення музично-теоретичних знань у студентів факультету підготовки вчителів початкових класів і музики, уміння застосовувати ці знання у творчих умовах (інтелектуально-пізнавальний компонент музично-творчого потенціалу студента). Окрім того, ми з'ясовували міру зацікавленості студентів творчими формами роботи на заняттях з музично-теоретичних дисциплін, усвідомлення ними власної емоційно-почуттєвої сфери під час слухання музики (емоційно-почуттєвий компонент) та прояви різних типів активності (в залежності від вибору та виконання запропонованих завдань (інтенційний компонент).

Головним напрямком дослідницько-експериментальної роботи було визначення й порівняння рівнів сформованості структурних компонентів досліджуваної якості у студентів контрольної та експериментальної груп на основних етапах формуючого експерименту, а також на початку та в кінці дослідження. З цією метою було зроблено контрольні зрізи відповідно до виявів кожного структурного компонента. Аналізуючи результати дослідно-експериментальної роботи, спрямованої на розвиток інтелектуально-пізнавального компоненту досліджуваного феномена, маємо окремо зупинитись на деяких суттєвих моментах. Так, у певній кількості (38,33 %) студентів експериментальної групи відмічено творчий підхід до використання музично-теоретичних знань та умінь. Це знайшло втілення у їхніх відповідях на запитання спеціально розроблених нами анкет. Самостійний вибір і виконання письмових проблемних завдань підтверджує підвищення інтересу до творчих форм роботи і свідчить про усвідомлення майбутніми фахівцями їх значущості для педагогічної діяльності. Порівняльний аналіз діагностування показників інтелектуально-пізнавального компоненту структури музично-творчого потенціалу майбутнього вчителя початкових класів і музики на етапах формуючого експерименту дає підстави стверджувати, що використана експериментальна методика сприяла розвитку музичного мислення, пам'яті, слуху, збагаченню досвіду музично-творчої діяльності. За загальними показниками результатів поетапного діагностування студентів контрольної та експериментальної груп були визначені такі рівні сформованості інтелектуально-пізнавального компоненту: у контрольній групі – низький рівень показали 30,56 %, в експериментальній – 25,55 %, середній рівень у контрольній групі – 33,89 %, в експериментальній – 36,11 %, високий рівень у контрольній групі – 35,56 %, в експериментальній – 38,33%.

Звертаючись до аналізу емоційно-почуттєвого компоненту структури музично-творчого потенціалу, слід зазначити, що його позитивні зміни були зумовлені цілеспрямованим впливом на емоційно-почуттєву сферу особистості студента. Ефективність цього процесу визначалась упровадженням у навчально-виховний процес різних методичних засобів, зокрема, створення ситуації успіху, підтримки, задоволеності, прийоми "емоційного враження" та "інтелектуально-емоційного враження", заохочення з боку викладача та однокурсників. Застосування методу імпровізації допомогло студентам звільнитися від закомплексованості, невпевненості, моральної зажатості і відкрило шлях вільного творчого оволодіння знаннями, уміннями й навичками. Поліпшення розвиненості емоційно-почуттєвої сфери студентів пов'язано також із мотиваційним забезпеченням навчально-виховного процесу. Свідоме націлювання майбутніх спеціалістів на необхідність оволодіння навичками музичної творчості сприяло формуванню стійкого інтересу до цієї галузі професійної підготовки. Набуття студентами досвіду музичного творення сприяло усвідомленню власного рівня професіоналізму, готовності до роботи в школі. Разом з тим, це допомагало розкрити майбутнім фахівцям внутрішні суперечності між знанням і незнанням, умінням і невмінням, що і націлювало майбутніх учителів на подальше вдосконалення музично-творчих навичок.

Про результати діагностування емоційно-почуттєвого компоненту свідчать такі показники: низький рівень у контрольній групі показали 35,55 % студентів, в експериментальній – 27,78 %, середній рівень у контрольній групі показали 41,67 % студентів, в експериментальній – 36,11 %, на високий рівень вийшли у контрольній групі 22,78 % студентів, в експериментальній – 36,11 %.

Звертаючись до аналізу інтенційного компоненту музично-творчого потенціалу майбутнього вчителя, треба зазначити, що ті позитивні зміни, які мають місце в експериментальній групі, зумовлені активізацією проявів потенційних можливостей студентів, залученням їх до самоактуалізації, включенням у самореалізаційні процеси самоздійснення засобами музичного творення. Посилення зацікавленості творчими формами роботи на музично-теоретичних заняттях, розуміння необхідності оволодіння музично-творчими навичками, впевненість у своїх силах викликали значне зростання творчої активності з боку респондентів уже на етапах формуючого експерименту.

Причому низький рівень відповідає проявам відтворюючої активності (під час виконання репродуктивних завдань без проявів особистісного інтересу), середній – виявленню інтерпретуючої активності (зацікавленість проблемними, творчими формами роботи, але неякісне їх виконання, обумовлене недостатністю музично-теоретичних знань та умінь) і високий рівень – це вияв творчої активності, який характеризується стійким інтересом до музично-творчих форм роботи, умінням якісно їх виконувати, бажанням працювати в умовах творчості. Результати проведеного за методикою констатуючого експерименту контрольного зрізу вказують на те, що в процесі формування музично-творчого потенціалу у студентів значно підвищився рівень творчої активності (на 11,28 %). При цьому рівень відтворюючої активності зменшився на 18,35 %, а виявлення

інтерпретуючої активності збільшилося на 7,22 %. Це вказує на те, що впроваджена методика формування музично-творчого потенціалу сприяла проявам вищих рівнів активності у майбутніх учителів. Свідченням зростання міри творчої активності стало те, що студенти, виконуючи завдання, віддавали перевагу музично-творчим формам роботи, це також відображено у їхніх відповідях на запитання анкети. Творча активність, віддзеркалена у продуктах самостійної творчості, які відобразили набуті під час формуючого експерименту знання та уміння (хорові обробки народних пісень, створені студентами власні супроводи до пісень шкільного репертуару, написані жанрові мініатюри та пісні). Практично реалізована творча спрямованість викладання музично-теоретичних дисциплін дозволила використати широкі можливості цього курсу для ефективного й цілеспрямованого розвитку знань, умінь, навичок, необхідних для успішної музично-творчої діяльності майбутніх спеціалістів.

Здійснення формуючого експерименту сприяло усуненню нами недоліків, суперечностей, які мають місце у професійній підготовці майбутнього вчителя початкових класів і музики, зростанню її ефективності за рахунок упровадження у навчально-виховний процес розробленої методики формування музично-творчого потенціалу студента як необхідної складової професіоналізму фахівця. Отримані в процесі аналізу дослідно-експериментальної роботи показники поетапної підготовки студентів до музично-творчої діяльності доводять значну відмінність рівнів сформованості структурних компонентів музично-творчого потенціалу майбутнього спеціаліста експериментальної групи від показників студентів контрольної групи, чия спеціальна підготовка відбувалась у традиційно організованому навчально-виховному процесі. Позитивні зміни у розвитку музично-творчої здатності були зумовлені цілісною організацією педагогічних умов протягом усього періоду вивчення музично-теоретичних дисциплін у ВНЗ. Завдяки цілеспрямованому застосуванню проблемних і творчих завдань з урахуванням індивідуальних відмінностей студентів стало можливим використання музично-теоретичних знань в умовах музичної творчості, наслідком чого є позитивні результати підсумкового контрольного зрізу.

Вважаючи визначені результати дослідження достатньо переконливими, ми додатково звернулись до кореляційного вимірювання отриманих даних з метою виявлення ефективності впровадження у навчальний процес розробленої методики формування музично-творчого потенціалу студентів. Для цього ми використовуємо метод статистичної обробки, запропонований Р.С. Немовим, що має назву χ^2 – критерій [1 : 572].

$$\chi^2 = \sum_{k=1}^m \frac{(V_k - P_k)^2}{P_k}$$

де P_k – частота результатів спостережень до експерименту;
 V_k – частота результатів спостережень після експерименту;
 m – загальна кількість груп, на які поділились результати спостережень.

Підставивши дані експериментально-дослідницької роботи у наведену формулу, ми отримали такі результати.

За показниками студентів контрольної групи до і після експерименту величина χ^2 – критерію становила 1,08. Користуючись таблицею, де для заданої кількості ступенів свободи можна визначити ступінь значущості утворених відмінностей до і після експерименту, ми встановили, що значення $\chi^2 = 1,08$ менше відповідного табличного значення $m-1=2$ ступенів свободи, що становить 5,99 при вірогідності припущеної помилки менше 0,05 %. Отже експериментальне вимірювання показало, що традиційна система музично-теоретичної підготовки студента недостатньо забезпечує майбутніх учителів початкових класів і музики необхідними музично-творчими уміннями та навичками.

За показниками студентів експериментальної групи, величина χ^2 – критерію становила 16,58, що більше відповідного табличного значення, яке дорівнює 13,82 при вірогідності припущеної помилки менше 0,001 %. Таким чином, отримані дані дозволяють нам визначити ефективність запропонованої методики навчання.

Узагальнюючи аналіз результатів дослідження, ми дійшли наступних висновків. Позитивні зміни у розвитку структурних компонентів музично-творчого потенціалу студентів експериментальної групи є показниками ефективності впровадження у навчально-виховний процес розробленої методики формування означеного поняття. Результати свідчать про інтеграційне застосування студентами музично-теоретичних знань, що виявилось у зростанні їхніх музично-творчих умінь та навичок. Також відмічено усвідомлення майбутніми фахівцями значущості музично-творчої діяльності, яка визначає рівень професійної підготовки. Про це свідчить утвердження стійкого пізнавального інтересу з боку студентів до музично-творчих форм роботи на заняттях і прояви індивідуально-самостійного творення. Слід сказати про підвищення активності студентів (особливо творчої), яка виявилась у самостійності майбутніх фахівців, їх ініціативі, цілеспрямованості, цілепокладанні. Підтвердженням практичного значення ефективності запропонованої методики стали якісні та кількісні зрушення у рівнях інтелектуально-пізнавального, емоційно-почуттєвого та інтенційного компонентів музично-творчого потенціалу майбутніх спеціалістів, що характеризує ступінь володіння студентами експериментальної групи засобами музичної творчості. Окрім поліпшення рівня розвитку суто спеціальних умінь та навичок, у студентів зросла відповідальність, працездатність, самовідданість і любов до професії. Успішність самореалізації засобами музичного творення забезпечила професійну спрямованість майбутніх учителів на творчий розвиток особистості учня і подальше власне зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Немов Р.С. Психология: Учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений. В. 3-х кн. – 4-е изд. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, Кн 3. Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики. – 3-е изд. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – 608 с.

2. Савченко О. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів // Початкова школа. – 2001. – № 7. – С. 1 – 4.

Матеріал надійшов до редакції 17.09.03 р.

Олейник С.В. Экспериментально-статистическое обоснование эффективности методики формирования музыкально-творческого потенциала будущего учителя.

В статье проанализированы результаты эксперимента по внедрению методики формирования музыкально-творческого потенциала будущих учителей начальных классов.

Oliynyk S.V. Experimental-statistics substantiation of the efficiency of the methodics of the formation of the musical-creative potential of the future teacher.

The results of the establishment of the methodics of the formation of the musical-creative potential of the juniour form teachers are analysed.